

**MAKEDONIYALIK ALEKSANDIRNING O`RTA OSIYONI ZABT
ETISHI**

Jumaboyeva Zarnigor Anvar Qizi

Urganch Davlat Unversiteti

Ijtimoiy- Iqtisodiy fanlar fakulteti

Tarix (mintaqalar va yo`nalishlar bo`yicha)

Yo`nalishi bo`yicha 1- bosqich talabasi.

Annatsiya: *Ushbu maqola Aleksandr Makodonskiyni O`rta Osiyoni egallab olishi haqida hikoya qiladi. Shuningdek Aleksandrning bosqiniga qarshi ko`tarilgan qozg`lonlar va ularning natijalari shuningdek, Aleksandrning O`rta Osiyoda yuritgan siyosati haqida ham ma`lumotlar keltirib otilgan.*

Kalit so`zlar: *Aleksandr Makedonskiy, otasi Flipp, Makedoniya, Yunoniston, ustози Aristotel, Lashkarboshi Ptolomey Lag, sarkardalari Karan va Farrux, tarixchisi Aristobul, Hindiston o`lkasi, Ahamoniylar sulolasi, Sug`diyona, Baqtriya, Sipetaman, Bobil (Suriya), Misr.*

Аннотация: *В данной статье рассказывается история завоевания Александром Македонским Средней Азии. Также даются сведения о восстаниях против нашествия Александра и их результатах, а также сведения о политике Александра в Средней Азии.*

Ключевые слова: *Александр Македонский, его отец Филипп, Македония, Греция, его учитель Аристотель, главнокомандующий Птолемей Лаг, его полководцы Каран и Фаррух, историк Аристобул, земля Индии, династия Ахеменидов, Согдиана, Бактрия, Сипетаман, Вавилон(Сирия), Туман.*

Annotation: *This article tells the story of Alexander the Great`s conquest of Central Asia. Also, information about the uprisings against Alexander`s invasion and their results, as information about Alexander`s policy in Central Asia is given.*

Key words: *Alexander of Macedon, his father Philip, Macedonia, Greece, his teacher Aristotle, Commander- in-Chief Ptolemy Lag, his generals Karan and*

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

Farrukh historian Aristobulus, the land of India, the Achaemenid, Sogdiana, Bactria, Sipetaman, Babyl, Mist.

Aleksandr mil.avv. 329-yilda baqtryani egalgach satrab Bess amudaryodan o`tib Navtaka (qashqadaryo viloyati) ga chekingan. Ammo Bess tezda qo`lga olinib, qatil etilgan. So`ng Aleksandr Marokandani (Samarqand viloyati)ni egallab, Sirdaryo tomon u yerda shahar barpo etib, uni Aleksandrya Esxata (Chekka Aleksandrya) deb ataydi. Umuman Aleksandrning O`rta Osiyoga nisbatan bosqinchilik siyosati qattiq qarshilikka uchraydi

Mil.avv. 334-yl mayida (Graniq daryosi yonida), mil. avv.333-yil oktabrida (Gavgamela, Shimoliy-sharqiy Mesapotamiyada) bo`lgan janglarda fors qo`shinlari to`la mag`lubiyatga uchradi. Shundan so`ng Aleksandr uchun Ahamoniylar davlatining markazlariga yo`l ochilgan edi. Aleksandr dastavval Bibilni, so`ngra Suza, Persepol, Pasargada shaharlarini egallab fors podsholarining xazinalrini qo`lga kiritdi. So`ngi Ahamoniy hukumdor Doro 3 avval Midiya keyin esa Baqtriyaga qochib ketdi. Tarixchi Kivint Kursiy Rufning Ma`lumot berishicha Baqtriyada Doro3 ga qarshi fitna uyushtiriladi va u o`ldiriladi. Bu fitnaga boshchilik qilgan Bess o`zini Ahamoniylar podshosi deb e`lon qiladi. Ammo Bess Aleksandirga qarshi harbiy qo`shinlarni qarshi qo`ya olmaydi. Mil.avv.329- yilning bahori qadar Aleksandr Ariya, Drangiyona, Araxosiyo kabi viloyatlarni egallab Oks- Amudaryo bo`ylariga chiqib keladi. Arrian va Kursiy malumotlariga ko`ra bu paytda daryo juda sersuv bo`lib, to`lib oqar edi. Amudaryodan kechuv joyini taqqiqotchilar Kelif atroflar, Chushqagozar, Termiz atroflari va Sharob deb hisoblaydilar. Nima bo`lganda ham, Aleksandr qo`shinlari qoplara somon- xashak toldirib ular orqali 5 kun davomida Amudaryodan kechib o`tganligi haqida yozma manbalarda ma`lumotlar saqlangan. Aleksandr qo`shinlari daryodan o`tgach Bessni taqib qilib Sug`d viloyati Navitakaga yo`l oladilar (avval Ptolomey Lag boshchiligidagi ilg`or qism, keyin asosiy kuchlar). Sug`dyerlarida Sipetaman boshliq mahalliy sarkardalar Aleksandirni to`xtatib qolish maqsadida Bessni asir olib unga topshirdilar. Ammo Aleksandrda harbiy yurishlarni to`xtatish niyati yo`q edi. Navtakadan so`ng Yunon-makedon qo`shinlari Sug`dionaning poytaxti samarkandaga yurish qilib uni

egallaydilar. Kursiy Ruf ma'lumotlariga ko'ra yunon-makedonlar shaharda o'zlarining kichik garnizonini qoldirib, yaqin atrofdagi qishloqlarni yondirib va vayron etib, shimoli-sharqqa tomon harakat qilib boshlaydilar. Jizzax va O'ratepa oralig'idagi tig'li hududlarda yunon-makedon qo'shimlari qattiq talofat ko'radilar. Aleksandrning o'zi ham qattiq yaraor bo'ladi. Shunga qaramay tog'li hudud aholisini qiyinchilik bilan mag'lub etgan yunon- makedonlar dasht ko'chmanchilari saklar va Sug'diylar o'rtasida chegara bo'lgan Yaksard-Sirdaryoga tomon harakat qiladilar.

Yunon –makedlar Yaksard bo'yida to'xtab bu yerga o'zharbiy qismlarini joylay boshladilar. Ko'p o'tmay bu shaharlar aholisi Aleksandrga qarshiqo'zg'alonlarko'taradilr. Daryoning o'ng qirg'oqidagi saklarham o'z qo'shinini bir yerga to'play boshlaydilar. Xuddi shu payt Baqtriya va Sug'diyona hududlarida ham aleksandrga qarshi qo'zg'alonlar boshlanib ketadi. Aleksandr dastlab Yaksard bo'yida o'z mavqeyini mustahkamlashga qaror qilib, bu yerdagi qo'zg'alonlarni bostirdi. Sug'diyonada mil. avv. 329-yil kuzidagi qo'zg'alonni (Marokanda) bostirish uchunsaklarda Farnux boshchiligidagi qo'shinlarni jo'natdi. O'zi asosiy kuchlar bilan saklar ustiga yurish qildi. Ammo bu yurish muvafaqiyatsiz tugadi.

Farnux boshliq Marokandaga jo'natilgan qo'shinlar Spitamon tomonidan mag'lubiyatga uchratildi. Aleksandr o'zi asosiy kuchlar bilan Sug'diyonaga qaytishga majbur bo'ldi. Orta Osiyoda ko'tarilgan qo'zg'olonlar yunon-makedon zulmidan ozod bo'lishga qaratilgan bo'lib, aleksandrni ``varvarlarni,, osonlikcha bosib olmoqchi bo'lgan rejasini puchga chiqardi.

Sug'diyonaning tog'li hududlaridagi bosqinchilar qadami yetmaganjoylarda qo'zg'alonchilar yashirinib olgan edilar. Sug'diyonaning deyarli barcha a'zosi Spitaman tomonida bo'lib, uning g'labalariga kata umid bog'lagan edilar. Aleksandr esa mil. avv. 329-28- yillar qishlovini(baktryada, ba'zi manbalarda Navtakada deyiladi) o'tkazar ekan vaqtini bexuda o'tkazmadi. U bu yerda Xorazm hukmdori farasman bilan muzokaralar olib bordi. Natijada Aleksandrning Xorazimga yurish rejasi to'xtatidi. Mil. avv. 328-yil bahorida yunon –makedonlarga qarshi kurash yana avj oldi. Mahalliy aholi yirik shaharlar, qal'alar va tog'li hududlarda kurashni davom

ettirdilar. Avval jiddiylashganidan havotirga tushib Aleksandr 30minglik qo`shinni 5 guruhga bolib, bu guruhlarga ishonchli sarkardalar Gefestion, Ptolomey Lag, Perdikka, Ken va Artabozlarni boshliq etib tayinladi.

Yunon- makedonlarni shavqatsiz urushlari natijasida ko`pgina mahalliy aholi qirilib ketdi. Qolganlari ham tog`li hududlarda kurashni davom ettirdilar. Bu o`rinda Spitamanni jasorati haqida to`xtalish joizdir. U doim raqiblarini zaif joylarini izlar va ularga hamisha o`sha joyidan zarba berar edi. Spitaman sug`diy va baqtriyalik zodagonlar hamda saklar bilan ittifoqlikda dushmanga qarshi kurashishga harakat qildi. Manbalarning ma`lumot berishicha mil. avv.328-yil oxirida Spitamo o`z vatandoshlari xiyonatining qurboni bo`ladi.

Spitamon halok bo`lganidan so`ng asosan tog` qalalri qo`zg`alonlar o`choqiga aylandi. Yozma banbalarda eslatilgan ``Sug`d qoyasi,, (yoki ``Arimaz qoyasi,,) ``Xoriyen qoyasi,, shular jumlasidandir.

Aleksandr Makedonskiy mahalliy aholini kuch bilan yengish nihoyatda og`ir ekanini anglab yetganidan so`ng turli yo`llar bilan ularga yaqinlashishga qaror qildi. Mahalliy xalq vakillariga nisbatan siyosatni tubdan o`zgartirdi. Xususan, Zardushiy kohinlariga ancha erkinlik berib o`zi ham bu dinni qabul qildi.

XULOSA: Qadimgi Makedoniya tarixida Aleksandr Makedonskiyning o'rni buyuk hisoblanadi, U shu juda katta davlat barpo etdiki uning davlati bir tomonda Ahamoniylarning davlatiga ham o'xshab ketardi. Shu bilan birga ham davlar arbob, buyuk sarkarda hamda ana shunday buyuk imperiyaning podshosi hisoblanadi. U yoshlik chog'laridanoq davlatini boshqarish bilimlari, harbiy bilimlar, sarkardalik bilimlarini o'rganadi. Aleksandr o'z davrining eng mashhur olimlaridan biri hisoblanadigan Aristotel (Arastu) ning shogirti hisoblanadi. U o'z darvriga yarasha buyuk davlat tuza olgan yosh hukumdorlardan biri hisoblanadi. Aleksandrning O'rta Osiyo madaniyatida ham o'rni buyuk hisoblanadi. Shuni aytish lozimki Aleksandr ning yurishalari natijasida O'rat Osiyoga ellinizm kirib keladi. Bu esa mahalliy aholi madaniyatida muhim ro'l o'ynaydi. Makedoniyalik Aleksandrning dunyo tarixida tutgan o'rni katta hisoblanadi...

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. R.Rajabov “Qadimgi dunyo tarixi”, “Fan va texnologiya” nashriyoti “Toshkent” 2009. 290-300 betlar.
2. A.A sagdullayev “O`zbekiston tarixi” darsligi “Donishmand ziyosi” nashriyoti “Toshkent” 2021.205-210 betlar.
3. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf “Zikr ahlidan so`rang”. “Hilol-nashr” nashriyoti. 2018. 2-jild 40-41 betlar.

•